

- злочину, його характеристики, комплексна небезпечність», переліку корупційних злочинів): Проект Закону № 8195 від 23.09.2005 р. // http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511_25536.
15. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 р. // <http://nau.kiev.ua/nau10/ukr/show.php?uid=1014.3660.0>.
16. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 12.12.2000 р. // <http://nau.kiev.ua/nau10/ukr/show.php?uid=1014.4947.0>.
17. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999 р. // <http://nau.kiev.ua/nau10/ukr/show.php?uid=1014.4440.0>.
18. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень: Проект Закону № 2114-д від 20.11.2006 р. // http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511-28745.

УДК 347.918

В. А. Рекуп

ТРЕТЕЙСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ГАРАНТІЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ

Формування в Україні громадянського суспільства та ринкової економіки як його складової обумовлює створення юридичних механізмів, що забезпечують швидке, справедливе і законне вирішення спорів, які неминуче виникають між суб'єктами цивільного обороту. У зв'язку з цим як би високо не оцінювалася роль державних судів у забезпеченні економічного правопорядку, не можна недооцінювати значення альтернативних способів вирішення правових конфліктів, серед яких не останнє місце займає інститут третейського розгляду.

Третейське судочинство не раз ставало предметом розгляду українських та російських науковців, серед яких особливо слід відзначити праці О. О. Віноградової, С. А. Владимірової, А. Ф. Волкова, В. А. Гавриленка, О. М. Гендхехадзе, А. І. Зайцева, С. В. Золотопупа, М. І. Клеандрова, О. І. Носиревої, М. О. Попова, Ю. Д. Притики, О. Ю. Скворцова, В. Н. Тарасова.

Одним з актуальних і досі слабо вивчених питань третейського судочинства є проблема забезпечення його незалежності. Адже законність та справедливість рішення, рівність учасників третейського розгляду перед законом здатні забезпечити лише незалежні та неупереджені третейські судді [1, 33]. Така незалежність третейських суддів забезпечується низкою гарантій, які передбачені Законом України «Про третейські суди». Проте найбільш тісно пов'язаним із принципом незалежності суддів є принцип суддівського самоврядування, який фактично є продовженням принципу незалежності.

Створення та гарантія умов для забезпечення діяльності та незалежності суддів є прерогативою органів суддівського самоврядування, компетенція та обов'язки яких викладені в Конституції України, законах України «Про судоустрій України», «Про третейські суди» та «Про статус суддів».

Суддівське самоврядування — це, перш за все, об'єднання, яке виражає інтереси суддів та вирішує питання внутрішньої діяльності судів; це самостійне

колективне вирішення третейськими суддями питань внутрішньої діяльності постійно діючих третейських судів.

До кола питань, які вирішує третейське самоврядування, відносяться організаційне забезпечення судів та діяльності суддів, соціальний захист суддів та їх сімей, покращення професійної кваліфікації суддів, організація обміну досвідом з колегами з інших країн, забезпечення інформаційних, культурних та інших потреб, захист та представництво інтересів в органах законодавчої та виконавчої влади [2, 8–9]. Цей орган є невід'ємною складовою частиною незалежної судової влади та, як правило, має значний авторитет. Сьогодні органи суддівського самоврядування відіграють значну роль у розробці та здійсненні правосуддя й тим самим встановлюють його мінімальні демократичні стандарти.

Загальні засади третейського самоврядування відображені у розділі VIII Закону України «Про третейські суди», який прямо передбачив створення в Україні органів третейського самоврядування для представництва і захисту інтересів третейських суддів постійно діючих третейських судів. Основними завданнями третейського самоврядування повинні бути: затвердження в Україні інституту третейського суду; реалізація і захист загальних інтересів третейських суддів, досягнення ними загальних цілей, пов'язаних із створенням умов для освіти та діяльності третейських суддів в Україні; навчання, популяризація несудових форм розгляду спорів; наукова, практична діяльність в цьому напрямі, робота з громадянами, організаціями, а також державними органами [3, ст. 58–59].

Вищестоящим органом третейського самоврядування Законом визнаний Всеукраїнський з'їзд третейських суддів. Всеукраїнський з'їзд третейських суддів обирає Третейську палату України. Важливо, щоб вищий орган самоврядування — Всеукраїнський з'їзд третейських суддів був представлений делегатами зі всіх регіонів України, визнаними юристами, фахівцями у своїй діяльності. Рішення Всеукраїнського з'їзду третейських суддів повинні мати вагу не лише для третейських суддів і судів, але й для влади, лише за наявності такого підходу з третейськими судами і суддями будуть рахуватися. Крім того, від рішень вищого органу третейського самоврядування на пряму залежить рівень захисту інтересів усіх третейських суддів постійно діючих третейських судів.

Третейська палата України є постійно діючим органом третейського самоврядування, який представляє і захищає соціальні і професійні права та інтереси третейських суддів і третейських судів, здійснює методичну і видавничу роботу, аналізує практику правозастосування третейських судів, а також здійснює інші повноваження, визначені вищестоящим органом третейського самоврядування. Всеукраїнський з'їзд третейських суддів обирає членів Палати та її голову терміном на три роки, затверджує Положення про Третейську палату України [3, ч. 3 ст. 58]. На жаль, законодавець не розкрив у Законі такі важливі питання, що стосуються організації третейського самоврядування: Який має бути кворум Всеукраїнського з'їзду третейських суддів? Яким чином фор-

муються делегати на Всеукраїнський з'їзд третейських суддів? З якою періодичністю має проводитися Всеукраїнський з'їзд третейських суддів? Чи є рішення Всеукраїнського з'їзду третейських суддів обов'язкові до виконання третейськими суддями та третейськими судами? Хто має скликати позачерговий Всеукраїнський з'їзд третейських суддів? Наявність єдиного реєстру постійно діючих третейських судів? Правовий статус третейської палати України? та ряд інших питань.

Уявляється, що перший (установчий) Всеукраїнський з'їзд третейських суддів мав би скликати організаційний комітет, до складу якого входило не менше 20 відомих юристів, з яких не менше 50 % були представниками постійно діючих третейських судів з різних регіонів України. Організаційний комітет мав би підготувати єдиний реєстр постійно діючих третейських судів, розробити проект Положення про Третейську палату України і провести відповідну підготовчу роботу з проведення Всеукраїнського з'їзду третейських суддів. Діяльність комітету необхідно висвітлювати у юридичній пресі, це б надало комітету можливість встановити зв'язок з третейськими суддями, почути їхні думки щодо порядку організації з'їзду, проекту Положення та ін.

Всеукраїнський з'їзд третейських суддів буде повноважним приймати рішення, якщо на з'їзді присутні третейські судді постійно діючих третейських судів (делегати), що представляють органи третейського самоврядування з більшості областей України (включно з містами Київ і Севастополь). З'їзд має проводитися не менше одного разу на три роки. Позачерговий з'їзд мають скликати органи самоврядування, які представляють не менше 10 % від загальної кількості зареєстрованих постійно діючих третейських судів. Рішення з'їзду про обрання членів та голови Третейської палати України, затвердження, внесення змін та доповнень до Положення про Третейську палату України мають прийматися двома третинами голосів від загальної кількості зареєстрованих делегатів. Крім того, всі прийняті з'їздом рішення мають бути обов'язкові до виконання третейськими суддями та постійно діючими третейськими судами. Голосування може проводитися шляхом відкритого або таємного голосування.

Третейську палату України очолює Голова Третейської палати України, який:

- 1) представляє Третейську палату України у взаєминах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними і фізичними особами;
- 2) організує діяльність Третейської палати України і Всеукраїнського з'їзду третейських суддів;
- 3) має право бути третейським суддею при розгляді спорів третейським судом;
- 4) здійснює інші повноваження, встановлені законом і Положенням про Третейську палату України [3, ч. 5 ст. 58].

Інші повноваження і компетенція Третейської палати України, умови матеріально-технічного, інформаційного забезпечення її діяльності будуть визначені Положенням про Третейську палату України, яка затверджується Всеукраїнським з'їздом третейських суддів. Аналіз сьогоденної ситуації навко-

ло третейського судочинства яскраво демонструє, що третейські суди неодмінно потребують активної діяльності цього органу, який має представляти та захищати соціальні, професійні права та інтереси суддів, здійснювати методичну та видавничу роботу, аналізувати практику правозастосування третейських судів тощо.

Дискусійним є питання про те, чи повинна Третейська палата України бути юридичною особою, незважаючи на те, що в Законі України «Про третейські суди» безпосередньо не вказано про такий статус. Але телеологічне тлумачення норм ст. ст. 58, 59 Закону та аналізу завдань, що поставлені законодавцем перед Третейською палатою України і зафіксованих у Законі, та дослідження питання організаційно-правової форми Третейської палати України вказують, що чинне законодавство передбачає створення її у формі громадської організації. При цьому в Законі України «Про третейські суди» не визначена організаційно-правова форма Третейської палати, а лише вказано, що вона є постійно діючим органом третейського самоврядування. Третейська палата — це представницький орган, який повинен захищати та представляти інтереси усіх третейських судів та суддів, а громадська організація, виходячи зі змісту ст. 3 Закону України «Про об'єднання громадян», захищає лише інтереси своїх членів. У даному випадку сутність проблеми полягає у тому, що процедура реєстрації громадської організації визначена у законі, а процедура реєстрації представницького органу — ні. Але все ж таки, щоб Третейська палата мала вагу на Україні, її треба зареєструвати у Міністерстві юстиції України як представницький орган третейських судів та суддів — орган третейського самоврядування згідно зі ст. 58 Закону України «Про третейські суди», застосовуючи аналогію закону відносно порядку реєстрації такого органу.

Все ж таки Третейську палату треба реєструвати як юридичну особу, оскільки, виходячи зі змісту Положення, цей представницький орган третейських судів та суддів має усі ознаки юридичної особи.

Важливим є питання про те, яким саме представництво від третейських судів повинно бути при формуванні складу Третейської палати України. Насамперед, мається на увазі, що треба обрати схему «один суд — один представник» або «один регіон — один суддя від усіх третейських судів даного регіону». По-друге, зненацька постає проблема так званої сепаратизації, позаяк певні третейські суди (можливо, навіть з кращих міркувань) вирішили проводити власні всеукраїнські з'їзди, але на регіональному рівні. За інших умов така ініціатива лише схвалювалася б, натомість, навряд чи Третейська палата у Вінниці чи, наприклад, у Чернівцях зможе оперативної та авторитетно вирішувати питання захисту професійних інтересів усіх судів України на належному рівні. Справа навіть не в тому, що через відсутність офіційної статистики з приводу кількісної та організаційної структури третейських судів важко визначитися з представництвом від кожного суб'єкта таких зборів, а в тому, що юридична громадськість з доволі об'єктивних причин (в цьому проявляється унікальність органу) так і не визначилась із основними нормами Положення про Третейську палату України, яким встановлюються повноваження та ком-

петенція Палати, умови матеріально-технічного, інформаційного забезпечення її діяльності тощо.

Так, на третейського суддю постійно діючого третейського суду може впливати голова суду в силу того, що останній розподіляє справи між суддями, визначає межі (розміри) третейських гонорарів, а також здійснює інші процесуальні повноваження щодо третейського розгляду. Тому активна діяльність органу третейського самоврядування на рівні суду виключає можливість будь-яких посягань на незалежність третейського судді та втручання у його професійну діяльність. Взагалі, для ефективної роботи Третейська палата України має складатися з голови, 20 членів, комісій (по підвищенню рівня кваліфікації третейських суддів, по методичному забезпеченню третейських судів, по аналізу практики третейських судів) та секретаріату.

Таким чином, третейське самоврядування є невід'ємною складовою демократизму в організації та діяльності третейських судів та покликане відіграти значну роль у розробці та прийнятті рекомендацій по організації та діяльності третейських судів; встановленні демократичних стандартів третейського судочинства; кваліфікаційних вимог до третейських суддів; удосконаленні законодавства, яке регулює організацію та діяльність третейських судів шляхом направлення відповідних пропозицій до органів законодавчої ініціативи. Крім того, представницьке самоврядування на рівні всієї держави забезпечить реальний захист третейських суддів і судів від посягань на професійну діяльність, заявить про себе силою, яка може якісно виконувати завдання по захисту майнових і немайнових прав фізичних та юридичних осіб.

Суддівські об'єднання являють собою одну з основ сучасного громадянського суспільства. Зокрема, ст. 130 Конституції України передбачено право на суддівське самоврядування для вирішення питань внутрішньої діяльності судів, проте дана норма поширюється лише на систему державних судів України. Згідно із законами України «Про третейські суди» та «Про судоустрій України» третейські суди не є державним органом правосуддя, їм підлягають не всі спори, рішення приймаються не від імені держави, але третейський суд здійснює правосуддя, що дає право стверджувати, що функції вже існуючих органів суддівського самоврядування будуть майже ідентичними з функціями органів третейського самоврядування, але все ж таки не слід змішувати право на самоврядування третейських суддів та право на суддівське самоврядування для вирішення питань внутрішньої діяльності судів. Органи третейського самоврядування повинні діяти так, щоб не порушувати норми Конституції України.

Проаналізувавши усе вищевикладене, можна дійти висновку, що необхідність створення та налагодження роботи органів третейського самоврядування є першочерговим завданням для третейського судочинства в Україні. Не можна погодитися з думкою про недоцільність створення Третейської палати України, яка б могла «диктувати» арбітрам умови роботи [2, 10]. По-перше, такий орган третейського самоврядування прямо передбачений Законом «Про третейські суди». По-друге, створення органу саме як юридичної особи, зареєстрованої у відповідності до Закону України «Про об'єднання громадян», доцільно

вже зараз, що неодноразово підтверджували учасники семінарів, конференцій та «круглих столів», присвячених проблемам та перспективам розвитку третейського судочинства в Україні. Крім захисту інтересів третейських суддів, це дасть можливість постійно вдосконалювати існуюче законодавство у сфері третейського судочинства, виявляти та усувати недоліки, прогнозувати можливі проблеми та впливати на їх вирішення на законодавчому рівні. На жаль, сьогодні довіра до третейського розгляду спорів серед населення, на підприємствах, в установах та організаціях не досягла належного рівня. Третейська палата України також буде сприяти, що досить важливо, популяризації третейського розгляду спорів.

Література

1. Зайцев А. И. Законодательные требования к кандидатурам третейских судей // Право и политика: Междунар. науч. журн. — 2001. — № 9. — С. 31–35.
2. Козлов С. Третейське самоврядування: шляхом випробувань // Юридична газета. — 2005. — 11 трав. — С. 8–10.
3. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 35. — Ст. 412.

УДК 346.545/546.6

С. Б. Мельник

О ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВЫХ СРЕДСТВАХ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ ЗЛУПОТРЕБЛЕНИЙ МОНОПОЛЬНОЙ ВЛАСТЬЮ НА РЫНКЕ

Следует признать, что о монополиях, монополизации, монопольной власти в экономической да и юридической специальной литературе сказано немало. Характерным в этой связи является освещение В. А. Четвернинным [1, 634–635] пределов государственного вмешательства в сферу гражданского общества на примере сконструированной парадигмы свободной конкуренции — власти монополий — государственного вмешательства (соответствующих пределов). И даже как результат — влияние данных процессов на происходившую в истории человеческой цивилизации смену одних режим государственного правления другими.

Формальным правовым выражением данных экономических аксиом служит соответствующее законодательство той или иной страны (сегодня оно все в большей степени трансформируется в законодательство межгосударственного, международного уровня). Необходимо отметить, что зачастую его наименование отражает содержательную, целевую направленность соответствующего правового регулирования. В Украине, если следовать положениям кодифицированного акта, оно по целевой направленности, соответственно, занимает промежуточное положение, между антимонопольным и его витком на следующем уровне задач, проконкурентным в чистом виде.

© С. Б. Мельник, 2009